

KUŞLAR UZUN BİR SÜRE SÜZÜLEREK UÇABİLİYORSA, BEN NEDEN YAPAMAYAYIM?

Okan Cem Çırakoğlu
okanc@baskent.edu.tr

Başkent Üniversitesi, Psikoloji Bölümü | ELYADAL

Yaratıcılık bütünüyle doğuştan mı gelir yoksa çevre, eğitim ya da sonradan kazanılmış bazı ilgiler yaratıcılığı ortaya çıkarabilir mi? Ne yazık ki, bugün sahip olduğumuz bilimsel bilgi birikimi henüz bu soruya tatmin edici cevaplar verebilme konusunda yetersiz kalıyor. Ayrıca, bu yazının amacı da bu sorulara yanıt bulmak değil. Bazı araştırmalar belirli bir alanda üst düzey yaratıcılık gösterenlerin, örneğin Nobel ödüllü bilim insanlarının, çok farklı alanlara ilgi duyduklarını, bu alanlarda da yaratıcı olduklarını gösteriyor. Bu yazıda bireyin yaratıcılığının sosyal yaşam ve fiziksel çevreyle etkileşimi üzerinde durulacaktır. Üzerinde durulacak temel düşünce ise şudur: İster doğuştan gelsin, ister bireyin yaşamı boyunca kazandığı bazı becerilerin sonucu olsun, bir potansiyel olarak yaratıcılık belirli açılardan bireyin kontrolü altındadır.

Dünya tarihinde yaratıcılığın kendini gösterdiği en önemli alanlardan birinin havacılık olduğunu söylersek yanılmış olmayız. Havacılık, kimi zaman bedeli yaşamla ödenen bir yaratım olmuştur. Örneğin, Alman Otto Lilienthal geliştirmeye çalıştığı planör kontrolden çıktığı için 1896'da yaşamını yitirmişti. Bir İngiliz olan Percy Pilcher de aynı kaderi paylaşan havacılar arasında biriydi. Sir George Cayley, Amelia Earhart ya da Tayyareci Vecihi Hürkuş, tutkuları, cesaretleri ve yaratıcılıklarıyla havacılık tarihinde yerlerini alan isimlerden yalnızca birkaçı oldular. Wilbur ve Orville Wright Kardeşler belki de havacılık tarihinin en bilinen isimleri arasındadır. Onların yaratıcılıkları havadan ağır bir motorlu taşıtla uçmalarını ve insanoğlunun en eski düşlerinden birini gerçekleştirmelerini sağlamıştı. Wright Kardeşlerin yaşamına "onları yaratıcı yapan neydi?" sorusunu yanıtlamak için bakarken amacım tarihi aktarımlar üzerinden bir nedensellik ilişkisi kurmak değil. Asıl amacım, Wright Kardeşlerin yaşamında onları başarılı kılan ve insanlara kendi yaratıcılıkları ile ilgili ipucu verebilecek bazı durumları, özellikleri, etkileşimleri yakalamaya çalışmaktır.

Dayton Ohio'da Bir Başlangıç

Wilbur Wright 1867'de Dayton, Ohio'da doğdu. Kardeşi Orville ise 1871'de dünyaya geldi. Anneleri Susan Catharine Wright ve babaları Milton Wright belirli açılardan farklı özelliklere sahiptiler. Susan Wright yüksek eğitim almamış olduğu halde fizik ve mekanik becerileri yüksek bir kadındı. Gelişmiş el becerileri sayesinde erkeklere atfedilen birçok işi kolaylıkla yapabiliyordu. Tamirattan anlayan, çocukları için kızak yapabilen Susan Wright bu özellikleriyle döneminin kadın stereotipine hiç uymayan biriydi. Fizik ve mekanik bilgisini çocuklarına da aktardığı düşünülebilir. Baba Milton Wright ise üniversite eğitimi almış ve öğrenmekten her zaman zevk alan entelektüel bir insandı. Birleşik Brethren Kilisesinin yöneticisi olarak sık sık seyahat etmesine karşın çocuklarına karşı her zaman kabullenici ve şefkatli tavırlarla yaklaşan biriydi. Çocuklarla geçirdiği zamanda, örneğin onlarla oyun oynarken bunu gerçekten kendini vererek yaptığı söylenir. Milton Wright'ın entelektüel yaşamı evdeki yaşama da yansıyor. Evde bulunan iki kütüphaneden biri daha çok teoloji kitaplarından oluşuyordu. Diğeri ise çocukların da fazlasıyla ilgisini çeken daha popüler konulardaki kitaplarla doluydu. Böylelikle Wright kardeşler bu kütüphanedeki kitapları okuyarak ve yeni meraklar edinerek büyüme olanağı buldular.

Wright Kardeşler de diğer birçok çocuk gibi her şeyin nasıl çalıştığını merak ediyor ve evdeki eşyaları kurcalamayı seviyorlardı. Evde, çocukların eşyalar ya da mekanik aletlerle yaptıkları "deneylere" engel olunmuyordu. Henüz küçük bir çocukken Orville seyahatteki babasına gönderdiği mektupta "Geçen gün teneke bir makine kutusu aldım ve suyla doldurdum. Onu sobanın üzerine koydum ve bir süre bekledim. Su neredeyse 30 cm fıskırdı." diye yazmıştı. Bu küçük örnek bile kardeşlerin içinde büyüdüğü çevrenin onların araştırmacı özellikleriyle etkileşiminin anlamlı bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Vecihi Hürkuş (1896-1969)

Amelia Earhart (1897-1937)

Orville Wright (1871-1948) ve Wilbur Wright (1867-1912)

Wright kardeşlerin yaşamlarındaki en önemli şanslarından biri belki de böyle bir aileye sahip olmalarıydı. Annelerinden aldıkları mekanik beceriler (burada genetik bir aktarımın rolü olsa bile asıl vurgulanan model olarak öğrenmedir) ve babalarının onlara sağladığı entelektüel olarak uyarıcı ortam sayesinde çevrelerindeki dünyayı keşfederek büyüdüler. Yaratıcılığın gelişmesi ve çevresel koşullarla etkileşimi açısından bakıldığında bu yaşama ortamının ve ebeveynlerin çocuklarındaki arayışa yönelik tutumlarının oldukça verimli bir sonuç yarattığı düşünülebilir.

Wright ailesinin evi çocuklar için yalnızca bir laboratuvar işlevi görmüyordu. Çevresel tasarımın yaratıcılığı bu denli etkileyebileceğini düşünmek fazlasıyla doğrusal ve iyimser bir düşünce olacaktır. Çünkü benzer koşullarda büyüyen tüm çocukların ya da böyle bir çevrede yaşamını sürdüren tüm yetişkinlerin yaratıcılıklarını geliştiremediklerini biliyoruz. O zaman bu evdeki farklılık neydi? Wright ailesinin ev yaşamındaki en belirgin özelliklerden biri de bazı kuralların uygulanıyor olmasıydı. Bu kurallar çok katı olmamakla birlikte belirli bir entelektüel gelişimi desteklemek amacıyla güdüyordu. Evde katı kurallar olmasa da entelektüel amaçlı bazı kurallar vardı. Örneğin, evde zaman kaybına neden olduğu için kağıt oyunları oynamıyordu. İlk anda baba Milton'un bir din adamı olmasının bu tür bir yaklaşım benimsemesinde etkili olduğu akla gelebilir. Oysa dini bir bayram olan Noel kutlamalarına da aynı gerekçelerle çok zaman ayrılmıyordu. Belki de bu kuralların bir sonucu olarak kardeşler enerjilerini zaten hazırda bulunan ve yaratıcılığı tetikleyebilecek etkinliklere daha kolay yöneltebildiler.

Burada yazılanlardan fiziksel çevrenin ya da uygulanan kuralların yaratıcı potansiyeli ortaya çıkarmak için yeterli olacağı yargısına ulaşmak yanlış olur. Çünkü bilindiği gibi yaratıcılık henüz bütünüyle anlaşılammış ve karmaşık bir süreçtir. Yine de bu yazıda cevabı aranan sorular açısından Wright Kardeşlerin ev yaşamının iyi bir örnek oluşturduğu düşünülebilir. Günümüz koşullarında düşünüldüğünde bu yaşantıya farklı bir açıdan bakılabilir. Örneğin, bu yazıyı okuyan anne babalar çocuklarının gelişimine katkıda bulunsun diye aldıkları oyuncakları ya da evde yapılmasını doğru bulmadıkları davranışları hatırlayabilirler. Tüm bunlar çocuklarındaki yaratıcılığı geliştirecek midir? Buna kesin bir cevap vermek olanaksız ama eğer anne babanın tutumu yaratıcı yaklaşımları desteklemiyorsa resmin en önemli parçalarından birini görmüyor olabiliriz. Diğer yandan ebeveynlerin, elindeki oyuncak treninin içini açmaya çalışan bir çocuğa "onu kırarsan yenisini almam" diye kızdıklarını, "kırarsın" diye bazı oyuncakları onlara vermediklerini düşünün. Bu durumda oyuncakın ve oyunun yaratıcılığı geliştirmeyeceğini daha büyük bir kararlılıkla söylemek mümkün olur. Bir çocuğun bir trenle oynaması kadar, trenin içinden çıkardığı bir dişliyle oynaması da, o dişliyi bir başka oyuncakta tekerlek gibi kullanması da geliştirici bir durumdur. Özetle, oyuncaklar dayanıklı tüketim maddeleri değildir ve nesnelere birincil amaçları dışında kullanmaya başlamak başlı başına yaratıcı bir etkinliktir diyebiliriz.

Wright kardeşlerin uçuş tutkusunu ateşleyen en önemli faktörlerden biri belki de bu oyuncaklardı. 1878 yılında babalarının bir seyahat dönüşü getirdiği oyuncak olmasaydı, Orville belki de hiçbir zaman "Kuşlar uzun bir süre süzülerek uçabiliyorsa, ben neden yapamayayım?" diye düşünmeyecekti. Bu basit oyuncak Alphonse Pénaud'un çalışmalarından esinlenerek yapılan ve helikoptere benzeyen basit bir tasarıma sahipti. Yine de Wright Kardeşlerin uçuşmaya karar vermeleri üzerinde önemli etkileri oldu. Sonraları Amerika ve Avrupa'da sürdürülmekte olan planör geliştirme çalışmalarını takip etmeye başladılar ve uçuşla ilgili bilgilerini geliştirdiler. 1899 yılında Wilbur uçuş deneylerini yapabilecekleri bir yer aramaya başladı ve Amerikan Meteoroloji Dairesine bir mektup yazarak ülkenin farklı yerlerindeki hava koşulları ve rüzgar hızı hakkında bilgiler istedi. Meteoroloji Dairesinden gelen bilgilerden Kitty Hawk (North Carolina) bölgesinin uçuş deneyleri için uygun bir yer olduğu izlenimi edinen Wilbur oradaki meteoroloji istasyonuna da bir mektup yazdı. Görevli Bill Tale'in yapıcı cevabı Wright kardeşlerin aradıklarından fazlasını bulmalarını sağladı. Çünkü görevli Tale, Kitty Hawk'ın sadece rüzgar şiddeti açısından değil, yumuşak kumlu arazi yapısı, yardımsever insanları ve sosyal olarak yalıtılmış yapısıyla da uçuş deneyleri için uygun bir yer olduğunu bildiriyordu. Böylelikle Wright kardeşler kendi planör çalışmalarını güven ve mahremiyet içinde sürdürebileceklerdi.

Kardeşlik ve Paylaşım

Wright kardeşlerin yaratıcı karakterlerini besleyen önemli kaynaklardan biri de aralarındaki ilişkiydi. İki kardeş arasında yaşanabilecek sıkı bir ilişkinin yaratıcılıkla ne gibi ilişkisi olabilir ya da bu ilişki bizlere nasıl rehberlik edebilir? Wilbur'un 1912'deki sözleri, aralarındaki paylaşımın ve diyalogun üretimleri üzerindeki etkisini açıkça gözler önüne seriyor. "Küçük bir çocuk olduğumuz zamanlardan

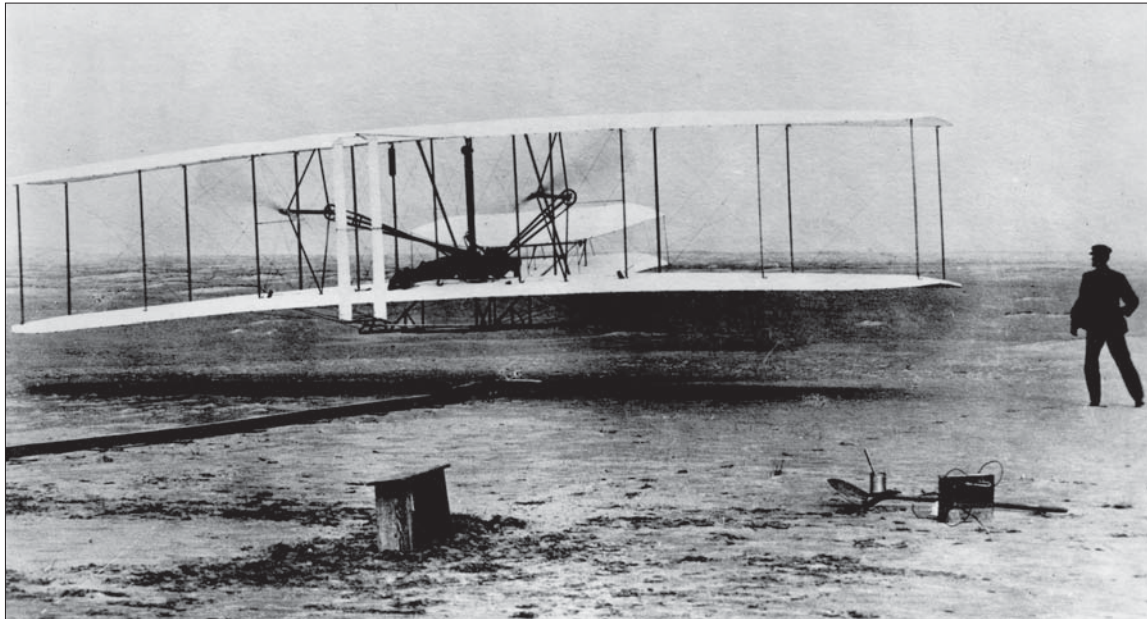
beri kardeşim Orville ve ben birlikte yaşadık. Oyuncaklarımız genellikle ortaktı, düşüncelerimiz ve isteklerimiz hakkında konuşurduk. Bu yüzden yaşamımızda yaptığımız neredeyse her şey aramızda geçen konuşmaların, önerilerin ve tartışmaların sonucudur". Bu sözlere dayanarak kardeşler arasında hiç çatışma çıkmadığını ya da aralarındaki ilişkinin her zaman için sorunsuz olduğunu varsaymak doğru olmayabilir. Yine de hedeflerine giderken hiç ayrılmamış olmamalarına bakarak ilişkilerindeki problemleri her zaman yapıcı biçimde ele almak gibi bir tutuma sahip oldukları düşünülebiliriz. Ayrıca Wright Kardeşlerin bilinen yaşam öyküsü, aralarındaki rollerin iyi paylaşıldığını, doğacak bir rekabetin de hiçbir zaman ilişkiyi zedeleyecek boyuta ulaşmadığını düşündürecek bilgilerle doludur.

İlk Uçuş Denemeleri

1900 yılında Wright Kardeşler Kitty Hawk'daki planör denemelerine başladılar. Çalışmalarının ilk adımı daha önceden uçurtma şeklinde modelini yaptıkları planörün büyük ölçeklisini inşa etmek oldu. Deneme sezonunu kapatacakları son gün rüzgar şiddeti uygun olduğu için pilotlu bir deneme bile yapabildiler. 1901 yılında bir öncekinin tasarımına benzeyen yeni planörlerini test etmek için yeniden Kitty Hawk'a gelen Wright Kardeşler bu kez planörleri için araziye küçük ahşap bir hangar inşa ettiler. Kendileri de kumlu zemine kurdukları bir çadırda barınıyorlardı. 1902 yılını da bu bölgede uçuş denemeleri yaparak geçirdiler. Mevsim koşulları nedeniyle Kitty Hawk'ta birkaç ay zaman geçirip Dayton'a dönmeleri gerekiyordu. Bu dönüşler hem çalışmaları hem de işleri için zorunluluktaki. Planörün parçalarını kendilerine ait bisiklet dükkanında üretiyor, sonra bunları Kitty Hawk'a gönderiyor ve orada montajını yapıyorlardı. Wright Kardeşler 1900-1902 süresince yaptıkları sayısız denemeyle planörlerini giderek geliştirdiler. Ancak bu o kadar da kolay olmadı.

Bu ilerlemede Wright Kardeşler'in isimlerini dünya havacılık tarihine yazdırmalarında önemli rol oynayan bazı özelliklerinin payı olduğu düşünülebilir. Yüzeysel olarak bakıldığında bile Wright Kardeşlerin Kitty Hawk'taki uçuş denemelerinin ne kadar zahmetli bir çalışma süreci gerektirdiği açıkça görülebilir. Çalışmaları sırasında nakliyeden barınmaya, hava koşullarına bağımlı olmaktan sürekli onarım yapmaya kadar birçok sıkıntının üstesinden gelmeleri gerekti. Fiziksel zorlukların yanı sıra var olan bilgilere dayanarak yaptıkları çalışmalarda bazı hatalar olabileceğini düşündüler. Tasarımlarını Berlin'de planörle denemeler yapan ve detaylı notlar tutan Otto Lilienthal'in hesaplamalarını sınamak için bisiklet dükkanına kendi olanaklarıyla Amerika'daki ilk rüzgar tünellerinden birini inşa ettiler. Bu sayede 200 farklı kanat tasarımını da deneyebildiler.

Sadece bu iki yıllık sürece bakıldığında bile Wright kardeşlerin zorluklar karşısında ne kadar dirençli oldukları anlaşılabilir. Hedeflerine ilerlerken karşılarına çıkan zorluklar onları yıldıramıyordu. Aynı zamanda var olan koşullara uyum gösterme ve eldeki kaynakları ihtiyaç duydukları araçları üretmek için kullanma konusunda son derece başarılıydılar. Tüm çalışmaları için atölye görevi üstlenen bisikletçi dükkanı da aslında onların bu becerilerinin bir ürünüydü. 1890'lı yıllarda Amerika'da hızla yayılan "güvenli bisiklet" modasına bu dükkanda ürettikleri iki ayrı modelde bisiklet üreterek (Van Cleve ve St. Claire) katkıda bulunmuşlardı. Elbette, bu küçük atölye zaman içinde bir uçan makine yapmak için de farklı roller üstlendi. Örneğin, uçaklarını harekete geçirecek motoru üretecek bir firma bulamadıkları için bu dükkanda sadece 6 hafta içinde oldukça hafifi bir motor ürettiler. Doğal olarak ilk uçak pervanesi de Wright Kardeşlerin imzasını taşıyordu. Kısacası, yaratıcılıklarını en üst düzeye çıkarmak için ihtiyaç duydukları tutkuya sahiptiler. Belki de bu nedenle hiçbir yüksek öğrenime devam etmemiş olmalarına karşın

Wright Kardeşler'in Kitty Hawk'daki planör denemeleri

yeni bilgilere erişmek ya da bilgiyi üretmek için sürekli gayret ettiler. Tek kelimeyle özetlemek gerekirse Wright Kardeşler gerçekten “azimliydiler”.

17 Aralık 1903’de Wright Kardeşler motor gücüyle yapılan ilk başarılı uçuşlarını gerçekleştirdiler. Wright Flyer I adını verdikleri uçak ilk denemede 12 saniye havada kaldı ve 37 metre mesafe kaydetti. Aynı günün sonunda bu süre 59 saniyeye kat edilen mesafe ise 280 metreye çıkmıştı. Dünya tarihindeki ilk motorlu uçağın Wright Kardeşlerinki olup olmadığına dair süren tartışmalar bugün bile sürüyor. Ancak bu tartışma bile Wright kardeşlerin zaferini gölgeleyemiyor. Yıllarca kuramsal ve pratik onlarca problemle boğuştuğuktan sonra yaptıkları uçakla havalanmanın verdiği heyecanı, bu deneyimi yaşamadan anlayabilmek mümkün olmayabilir. Wright Kardeşler artık uçabilen bir motorlu uçak yapmışlardı ve geriye onu geliştirmek kalmıştı. Sonraki yıllarda yaptıkları uçağın tasarımını geliştirdiler. Dayton’da, Amerika’daki farklı yerlerde ve Avrupa’da daha uzun uçuşlar yaptılar. 1908’de dünyanın iki insanlı ilk uçuşunu yapmak için Kitty Hawk’a yeniden döndüler.

Elde ettikleri başarılar sonucunda Wright Kardeşler yirminci yüzyılın en önemli karakterlerinden biri haline geldiler. Wilbur yakalandığı hastalık nedeniyle 1912’de yaşamını yitirdiğinde tüm dünya onları tanıyordu. Orville 1948’de öldüğünde uçaklar okyanusları çoktan aşmıştı. Orville, 28 yıl süresince daha sonraları NASA’nın kurulmasına öncülük edecek olan Ulusal Havacılık Danışma Kurulu’nda (National Advisory Committee for Aeronautics, NACA) görev aldı. Neil Armstrong aydaki yürüyüşünü yaparken onların anısını yaşatmak için yanında 1903’deki Wright Flyer I’den bir parça taşıyordu.

Özet olarak Wright Kardeşlerin yaşamlarında bazı özelliklerin ön plana çıktığını ve bu özelliklerin yaratıcılıklarıyla ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu özelliklerden bazılarını sıralamak gerekirse aşağıdaki özellikleri sayabiliriz.

- Geniş ilgi alanlarına sahip olmaları
- Karmaşık görevleri sevmeleri
- Enerjilerinin yüksek olması
- Çalışmayı sevmeleri
- Bağımsız karar verebilmeleri

- Kararlı olmaları
- Çatışmaya tahammül gösterebilmeleri
- Yeni deneyimlere açık olmaları
- Yılmamaları ve inatçı olmaları

Yukarıdaki listeyi uzatmak ve kardeşlerin yaşamından daha çok olumlu özellik damıtmak mümkün olabilir. Ancak, bu listedeki bazı özelliklerin öğrenilebilir beceriler olması kendi yaşamlarımız ve yaratıcılığımız için en önemli ipucudur. Bu listeyi kendi yaratıcı potansiyelimizi olabildiğince iyi değerlendirmek için kullanmak istediğimizde “Ben bu özelliklere ne kadar sahibim?”, “Bunların dışında hangi özelliklerim yaratıcılığımı geliştirebilir?” ya da “Bu özelliklerimi nasıl geliştirebilirim?” gibi soruları yanıtlamak isteyebiliriz. Öte yandan, yaratıcılığa sadece sonuç odaklı yaklaşmanın bireyin yaşamı için biraz acımasız çıkarımlara neden olması riski vardır. En büyük risk ise “Ben yaratıcı bir insan değilim” gibi katı, etiketleyici ve ketleyici bir sonuca ulaşmaktır. Oysa yaratıcılığı geliştirilebilir bir süreç olarak değerlendirmek hem daha varoluşçu bir yaklaşım olacak hem de kimi zaman ihtiyaç duyduğumuz yaratma umudunun her zaman yanı başımızda olduğunu bize hatırlatacaktır.

Kaynaklar

Janesick, V. J. (2001). Intuition and creativity: A pas de deux for qualitative researchers. *Qualitative Inquiry*, 7, 531-540.

National Aeronautics and Space Administration, Glenn Research Center Office of Educational Programs. (b.t.). *Learning to fly: The Wright Brothers’ adventure* [Broşür].

Root-Bernstein, R. S., Allen, L., Beach, L., Bhadula, R., Fast, J., Hosey, C., Kremkow, B., Lapp, J., Lonc, K., Pawelec, K., Podufaly, A., Russ, C., Tennant, L., Vrtis, E. ve Weinlander S.(2008). Arts foster success: Comparison of Nobel prizewinners, Royal Society, National Academy, and Sigma Xi Members. *J Psychol Sci Tech*, 1, 51-63.

Rumerman, J. (b.t.). *The prehistory of powered flight - Anoverview*. 30 Ocak 2012, <http://www.centennialofflight.gov/essay/Prehistory/PH-OV.htm>

Wright Kardeşler Resmi İnternet Sitesi (2012). 2 Şubat 2012, <http://wrightbrothers.info>